

Jsou RODINNÁ HOSPODÁŘSTVÍ v Česku zázrakem?

V době, kdy naše politická garnitura vyzývá k návratu velkovýroben a podpoře velkých agrárních podniků, vyhlásila OSN rok 2014 rokem rodinných farem. Znamená to pro nás něco? Pokusíme-li se zjistit, kolik u nás rodinných zemědělských hospodářství vůbec je a jaký mají hospodářský význam, ukáže se, že pro českou administrativu pojem rodinná „farma“ prakticky neexistuje. Přesto většině z nás připadá jaksi samozřejmý.

Rodinné hospodaření očima sedláků

Rok rodinných hospodářství má upozornit na roli, kterou rodinné statky hrají v rámci světového zemědělství, na jejich nezapustitelný význam pro stabilitu místních ekonomik, potravinovou soběstačnost i životní úroveň ve venkovských oblastech. Produkce potravin, zemědělské dovednosti a tradiční rodinné hodnoty dědí se z generace na generaci, vytváření pracovních míst i pevných sociálních vazeb ve venkovské krajině – to jsou atributy, které po staletí rodiny sedláků zajišťovaly. Na kontinuitě sedláckého stavu bylo postaveno a stále z něj velkou měrou čerpá i evropské zemědělství.

Násilná kolektivizace v padesátých letech přerušila nenávratně kontinuitu po století existujícího selského stavu. To, co komunisté zničili za jedinou dekádu, se neshodně odráží nejen ve vzhledu venkovské krajiny, ale i ve způsobu myšlení zemědělců dodnes.

Navazovat na zprůřezanou tradici sedláctví mohou právě novodobé rodinná hospodářství. „Mnoho lidí v 90. letech nechalo lukrativních zaměstnání, aby se dělali do úmoru v hlíně, která před kolektivizací patřila jejich předkům. Tahle vazba na půdu a na grunt se pak odráží i v přístupu ke kra-

jině. Sedlák, když si založí rybník, to udělá proto, že ho tam chce mít, ne kvůli tomu, že si dopředu vypočítá ekonomickou rentabilitu. Jasně, že si do něj pak vysadí kapry. Pohonem však není primárně zisk, ale to, že ho tam měl i jeho děda. Navíc, pokud děláte na svém, logicky nedopustíte, abyste nepečovali o půdu. Byli byste sám proti sobě,“ komentuje charakter sedláckého stavu **Michal Pošpišil** ze Svazu vlastníků půdy.

Rodině **Dušana Lehokého** vrátili statek v roce 1996. „Jsem povoláním kuchař, takže jsem začal s ovce, krav jsem se bál,“ říká sedlák z Horní Polánky na Šumavě, kde jeho syn dnes chová stádo šumavských ovcí, krávy a drůbež. Zvířata vozí na ekojatkou do Předslavi, mají i vlastní bourámu. Hovězí, jehněčí a drůbež rozvážejí do Plzně a do Prahy, nebo prodávají ze dvora. Na orné půdě pro svoji potřebu pěstují obilí a bram-

Na rodinných statcích můžete ukázat dětem, že jídlo neroste v supermarketu.
FOTO – I. Kopicová

bory; u vysokokmenného sadu plánují postavit moštárnu. Snacha má na starost agroturistiku, vnuk se chystá studovat zemědělskou školu. „Když se jeden rok nevyvedou husy, musí vás podržet něco jiného,“ vysvětluje ekosedlák, jehož statek je klasickou ukázkou toho, jak si řada z nás rodinné hospodářství představuje.

„Rodinné statky podnikají s vědomím, že půda, na které hospodáři, má žít i další generaci. Mají větší vazby k venkovské komunitě, protože v ní žijí. Jsou otevřenější k veřejnosti, ať už formou prodeje svých produktů ze dvora či pořádáním různých akcí,“ říká **Jaroslav Šebek** z Asociace soukromého zemědělství, která u nás sdružuje největší počet soukromých zemědělců.

„Rodinný statek nelze snadno definovat jen podle hektarů, obratu nebo způsobu produkce. Existují výborné farmy s pěti hektary, kde kromě hospodáře pracuje celá rodina ve svém volném čase, stejně tak jako sedláci s několika stovkami hektarů, kteří vedle rodiny zaměstnávají na plný úvazek další zaměstnance, prodávají ze dvora, sází stromy a ještě

Rodinné statky navazují na zprůřezanou tradici sedláctví (Ekofarma KOFA, Bílsko)

FOTO – I. Kopicová

➔ *opravují na svých pozemcích boží muka,*“ uvádí **Kateřina Nesrstová** ze Svazu ekologických zemědělců PRO-BIO Šumperk. Za jednu z důležitých charakteristik rodinného „farmaření“ považuje výbornou znalost území, na kterém hospodaří, péči o okolní krajinu či aktivní zapojení se do veřejného života na vesnici.

Ideální rodinný statek by podle všech dotazovaných měl uživit své členy, případně nabídnout práci i dalším lidem v okolí. Měl by mít nejlépe smíšenou produkci a diverzifikovat své nezemědělské činnosti, aby byla co nejlépe zajištěna jeho ekonomická stabilita. Na půdě, pokud možno vlastní, by měla rodina hospodařit tak, aby hospodářství v dobrém stavu předala svým potomkům. V ideálním případě by měla finalizovat produkci a vyhledávat různé druhy odbytu.

To však ostře kontrastuje s daty, které lze nalézt ve zveřejňovaných statistikách. I přes zhusta využívaný dotační titul podpory mladých zemědělců zemědělská populace u nás stále stárne. Nezvyšuje se ani diverzifikace nezemědělských činností na gruntech, jejichž podíl spíše klesá. Počet podniků s alespoň jednou nezemědělskou činností byl v roce 2010 pouhých 15,1 % a pouze 299 z nich má vlastní zpracování. Smíšená produkce, pro rodinné statky ideální, kopírující tradiční způsob hospodaření je doménou velkých podniků právnických osob. I když je jasné, že na vlastní půdě vám záleží logicky více než na cizí, pouze 22 % půdy, na které u nás zemědělci hospodaří, jim patří. Z pohledu čerpání dotací jsou ve značné výhodě velké podniky na úkor malých. (Zdroj: Agrocensus 2010).

Všichni tři zástupci soukromých zemědělců se shodují, že hlavní rozdíl, který rodinné statky dělí od ostatních, je to, že nevznikají shora, ale zdola, „z gruntu“. „A navíc, sedlák je svobodný, sám sobě pá-

Paní Kotyková na dni určeném pro veřejnost seznamuje návštěvníky i s původními řemesly, kterými se zabývá vedle hospodaření na rodinném ekologickém gruntu v Roztokách u Jilemnice. Kotykoví poskytují ubytování a otevřeli vlastní bourárnu. FOTO – redakce Bio

nem.“ V době, kdy většina českých zemědělských firem nepřežije bez čerpání dotací a ze zemědělců se často stávají „zaměstnanci státu“, placení za údržbu krajiny – to snad vypadá jako lehce ironické tvrzení. Úplně stejně však na otázku, co pro ně rodinné hospodářství znamená, odpovědělo i více než tři tisíce respondentů evropské ankety uspořádané u příležitosti loňské bruselské konference „O roli rodinných farem, jejich klíčových výzvách a prioritách v budoucnu“.

Rodinné statky očima veřejnosti

Pozoruhodně s tímto postojem u nás čím dál víc rezonuje i přístup převážně městské společnosti, která je pro sedláky přirozeným odbytištěm jejich produkce. V žebříčku nejprestižnějších povolání, které pravidelně zpracovává Centrum pro výzkum veřejného mínění, se v roce 1991 umístil sedlák na 21. místě (pro srovnání: povolání ministr na 3. pozici), vloni už ovšem poskočil na 7. místo (ministr – 24. místo z 26).

Tento postoj má navíc i zcela hmatatelné důsledky: vznik „farmářských“ trhů, obliba bedýnek, stoupající procento prodeje ze dvora i využívá-

ní agroturistiky. Snad nejlepším důkazem obliby selské produkce jsou „farmářské“ prodejny. Jejich existence by před deseti lety byla nepředstavitelná, dnes majitelé dvou největších sítí farmářských obchodů, Sklizeno a Náš grunt, potvrzují, že zájem o české potraviny ze statků a malých zpracoven stoupá. „Myslím, že hlavním důvodem je to, že jsou potraviny zkrátka chutnější a poctivější než supermarketové,“ míní **David Kukla**, zakladatel sítě obchodů Sklizeno. „Lidé oceňují, že jsou naše výrobky lokální. V jednotlivých regionech už máme své vyhlášené řezníky, pekaře a sýraře. Lidé chodí za nimi,“ potvrzuje **Jiří Málek** z Našeho gruntu.

Za zvýšeným zájmem o selské produkty může být ukryté znechucení z potravinových skandálů, laciné zahraniční potraviny v řetězcích, diskuze o éčkách a o původu potravin, kterou rozpoutala před šesti lety kampaň o biopotravinách..., stejně dobře jako hledání jakékoliv autentičnosti v dnešním konzumním světě. A sedláci autentičtí jsou. Synonymem kvalitní české produkce se tak ta selská stala téměř přes noc. Marketéři, kteří deset let propagují společně se státem Klasu a, by mohli závidět, přitom investice do její propagace se pohybuje průměrně kolem 180 milionů Kč ročně.

Z pohledu statistik vypadá fenomén rodinných hospodářství téměř neidentifikovatelně. Přesto jsou to právě ony, a obzvláště malí zpracovatelé, kteří v poslední době vytvářejí a výrazně zlepšují image českého venkova i českých potravin. Máme-li spoléhat na statistiky, mluvíme o zhruba třech stovkách hospodářství. Je-li tomu tak, stal se u nás zázrak...

Rodinné hospodářství Dobrovolných v Ratibořicích na Vysočině potřebuje zaměstnance. FOTO – redakce Bio

➔ Jaké jsou evropské rodinné farmy?

Výsledky ankety uspořádané loni v rámci konference Rodinné farmy – Dialog na téma udržitelnější a odolnější zemědělství v Evropě a ve světě (Family Farming – A dialogue towards more sustainable and resilient farming in Europe and the world), odpovídalo 3414 respondentů – 97 % z Evropy:

Pro většinu dotazovaných představuje rodinná farma svobodu v rozhodování, přímé vlastnictví a předávání dalším generacím.

Vedle zajišťování potravinové produkce se cení silná vazba rodinných farem na venkovskou komunitu, udržitelnost, vysoká kvalita a výsledovatelnost faremní produkce.

Klíčové výzvy do budoucna: snížení administrativy, zlepšení vyjednávacích pozic na národních úrovních, konkurenceschopnost vůči velkým agrárním korporacím a lepší přístup k informacím.

Významnou roli pro rodinné statky mají družstva a oborové organizace, zejména rozvoji marketingu a lobbingu.

Mezi největší problémy patří stárnutí sedlácké populace, nepřiměřená administrativní zátěž, špatný přístup na trhy, nedostatečné předpisy v oblasti trhu a potravinové suverenity.

Jaké jsou české rodinné statky?

Co říkají čísla o zemědělských hospodářstvích v České republice (zdroj Agro-census, UZEI – vývoj od 2000 do 2010):

Práce členů rodiny na statku

V roce 2000 v subjektech fyzických osob pracovalo 32,4 % členů rodiny hospodáře. O deset let později stoupl podíl jejich prá-

Pomoc brigádníků-dobrovolníků je na rodinném hospodářství vítaná – ekozahradnictví Mlýnec.

Za tvrdou práci jsou zemědělci odměněni občas romantickým výhledem do okolí – Slunečná v Pošumaví.

FOTO – redakce Bio

ce na 40,3 %. Reálně od roku 2000 do 2010 přibýlo zhruba 2,8 tis. rodinných příslušníků (a zaměstnanců ubylo 3,5 tis.). Počet lidí pracujících v zemědělství průběžně klesá.

Průměrná velikost obhospodařované zemědělské půdy

Vzhledem k tomu, že celkový počet zemědělských subjektů klesá rychleji než celková výměra obhospodařované zemědělské půdy, zvyšuje se průměrná výměra zemědělských subjektů. V roce 2010 byla na úrovni 152,36 ha/subjekt, zatímco v roce 2000 to bylo 136 ha na subjekt. Průměrná výměra subjektů fyzických osob v roce 2000 byla 38,96 ha, v roce 2010 stoupla o třetinu tj. na 51,23 ha. Naopak u subjektů právnických osob došlo ve stejném období k poklesu z 948,23 ha na 801,23 ha. V EU patříme mezi země s největší průměrnou výměrou zemědělských subjektů.

Podíl obhospodařované zemědělské půdy z pohledu velikostních tříd

V České republice je 61 % malých zemědělských podniků (do standardní produkce menší než 25 tis. EUR), 32 % podniků střední velikosti a nejméně početná skupina velkých zemědělských podniků (7 %). Skupina velkých podniků obhospodařuje téměř 65 % zemědělského půdního fondu ČR a podílí se více než 80 % na celkovém počtu chovaných hospodářských zvířat. Nejpočetněji zastoupená skupina malých zemědělských subjektů, většinou podniků fyzických osob, hospodáří na necelých 6 % zemědělské půdy ČR s podílem 4 % z celkového počtu chovaných hospodářských zvířat.

Vlastnické vztahy

Zemědělské subjekty v ČR vlastní pouze 22 % z hospodářské půdy, na které hospodáří. S rostoucí celkovou výměrou roste

i podíl pronajaté půdy: subjekty s výměrou do 3 ha vykázaly průměrně 83 % vlastní půdy, subjekty s výměrami nad 2 000 ha vlastnily pouze 10,3 % zemědělské půdy. V roce 2010 vlastnily subjekty fyzických osob 455 919 ha zemědělské půdy, tj. 45,0 % z celkové výměry 1 013 303 ha. Ve všech velikostních skupinách fyzických osob tvořila vlastní půda minimálně třetinu podílu, u velikostních skupin s rozlohami zemědělské půdy do 20 ha dokonce více než dvoutřetinové podíly. Subjekty právnických osob si půdu k hospodaření z 87,4 % pronajímaly.

Nezemědělské práce

Od roku 2000 do roku 2010 podíl farem s nezemědělskými činnostmi mírně klesá. Ze všech 22 864 zemědělských subjektů provozovalo v roce 2010 nezemědělskou činnost pouze 15,1 % subjektů. V rámci subjektů právnických osob je podíl těch, které provozovaly zemědělskou činnost výrazně vyšší – 39,8 %. Podíl nezemědělských činností subjektů fyzických osob je pouze 11,2 %. Mezi nejčastěji provozované práce patří smluvní zemědělské a nezemědělské práce, lesnictví, cestovní ruch, ubytování a rekreační činnost, zpracování zemědělských produktů a rukodělná činnost.

Pouze 128 z 19 781 subjektů fyzických osob má vlastní zpracování (0,6 %) a pouze 171 z 3 008 subjektů právnických osob (5,5 %).

Kateřina Čapounová,
Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství

In: týdeník Zemědělec 10. 2. 2014

FOTO – archiv ČTPEZ a redakce Bio

